

**พระพุทธศาสนากับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ :
ท่าทีและการปฏิบัติต่อทาส
Buddhism toward Human Signity:
Behavior and How to Treat Slave**

เจษฎา ทองขาว
Jesada Thongkaow
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 140 หมู่ 4 ตำบลเขารูปช้าง
อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000
Faculty of Law Thaksin University 140, Moo 4 , Tambon Khoa-Roob-Chang ,
Muang Songkhla 90000
เมลติดต่อ: jesada_po@hotmail.com
E-mail: jesada_po@hotmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความเป็นอกาลิโก คือ ไม่มีเงื่อนไขและเวลาและเป็นจริงอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกคือสิ่งที่ยืนยันถึงเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนให้พุทธสาวกเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของโลกเสรีประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงปฏิเสธวรรณะซึ่งเป็นคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมของชาวอินเดีย ทรงห้ามมิให้มีการบวชให้ทาส ทรงห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีมีทาสไว้คอยรับใช้ และทรงวางแนวทางให้คฤหัสถ์ปฏิบัติต่อทาสโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และทรงห้ามมิให้อูบาสกค้าขายมนุษย์อีกด้วยซึ่งแนวปฏิบัติและข้อห้ามเหล่านี้ต่างมีความสอดคล้องกับปณิธานสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และกฎหมายระหว่างประเทศอื่นๆ รวมทั้งกฎหมายภายในของรัฐต่างๆ ในปัจจุบันอย่างน่าอัศจรรย์

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทาส ค้ำมนุษย์

Abstract

It can be said that Buddhism is a religious that is “Agaligo” which means that the Buddhist’s doctrines are always true regardless of time (past, present or future) and conditions. The doctrines that are inscribed in the Tripitaka can reaffirm such claim. In Buddhists’ era, the Buddha taught to respect human dignity of others which seems to be the main idea of democracy in the liberal society. Lord Buddha argued that the teaching of Hindu Brahmin, one of religious in India, particularly on the castes and classes. His teaching related to being slave includes avoiding the ordination to the slave, having the slave to serve monks and nuns been also forbidden. Moreover, he regulated principle regarding how to treat slave to householder. An act as a human trafficking of a layman has been refused as well. These guidelines and the prohibitions are consistent with the Universal Declaration of Human Rights and related to international law as well as domestic laws of civilized states.

Keywords: Buddha, Human dignity, Slave, Human Trafficking

1. อารัมภบท

ท่ามกลางกระแสของโลกโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันที่ทั่วโลกต่างตระหนักและให้ความสำคัญกับเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้แนวคิดพื้นฐานที่ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพทั้งปวง มนุษย์ทุกคนจึงควรได้รับการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน องค์การระหว่างประเทศและรัฐต่างๆ จึงได้พยายามร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในทั่วทุกมุมโลก หนึ่งในปัญหาสำคัญของปัญหาดังกล่าวได้แก่ ปัญหาการค้ามนุษย์ซึ่งเป็นการค้าขายทาสในยุคใหม่อันเนื่องมาจากความต้องการแรงงานเพื่อขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ ในความเป็นจริงแล้วการนำเอาคนลงเป็นทาสนั้นเป็นประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไปมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ทั้งในซีกโลกตะวันตกและซีกโลกตะวันออก เนื่องจากการในอดีตกาลนั้นการมีทาสไว้ในครอบครองเป็นการแสดงออกถึงความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจจนกระทั่งประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 18 ภายหลังจากสิทธิเสรีประชาธิปไตยได้ก่อกำเนิดขึ้นการต่อสู้เรียกร้องเพื่อปลดปล่อยคนให้พ้นจากการเป็นทาสภายใต้แนวคิดหลักความเสมอภาคของปัจเจกชนจึงได้เริ่มแผ่ขยายไปยังประเทศต่างๆ การนำเอาคนลงเป็นทาสจึงได้หมดสิ้นไป อย่างไรก็ตามหากพิจารณาย้อน

กลับไปในสมัยพุทธกาล (623 – 543 ปีก่อนคริสตกาล) จะพบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีท่าทีที่ไม่เห็นด้วยกับการนำเอาคนลงเป็นทาสในประเทศอินเดียและทรงปลุกฝังหลักการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้แก่พุทธศาสนิกชนซึ่งมีความสอดคล้องพอจะเทียบเคียงกับแนวคิดของหลักความเสมอภาคและความพยายามในการแก้ปัญหาการละเมิดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์โดยนำเอาคนลงเป็นทาสในลักษณะของการค้ามนุษย์ในปัจจุบันไว้อย่างน่าสนใจ บทความนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงปรัชญาและแนวคิดที่เกี่ยวกับทาสที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นการยืนยันถึงความความเป็น “อกาลิโก” คือไม่มีเงื่อนไขแห่งเวลา¹ ของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค และบทบัญญัติกฎหมายที่มุ่งขจัดปัญหานำเอาคนลงเป็นทาสในทุกรูปแบบในปัจจุบัน เพื่อเปิดมุมมองโลกทัศน์ระหว่างกฎหมายกับพระพุทธศาสนา

อนึ่งผู้เขียนเองหาได้มีความเชี่ยวชาญหรือแตกฉานในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกแต่อย่างใดไม่ จึงจำเป็นต้องอาศัยพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยในการอธิบาย โดยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง ซึ่งกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดพิมพ์ในปิลองรัชดาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พุทธศักราช 2514 รวมทั้งอรรถกถา² และตำราทางพระพุทธศาสนาต่างๆ เพื่อประกอบการอธิบายในบทความเรื่องนี้

2. ข้อความคิดทั่วไปเกี่ยวกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา หรือศาสนาพุทธ หมายถึง ศาสนาของท่านผู้รู้ ซึ่ง “พุทธะ” หรือ “ผู้รู้” ในที่นี้หมายถึง พระสมณโคดมหรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ซึ่งตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง และทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้³ สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ไม่มีสิ่งที่ยิ่ง “เดา” หรือ “คิดค้น” ขึ้นมา แต่เป็นกฎความจริงในธรรมชาติอันมีอยู่แล้วในทุกกาลสมัย มีอยู่ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ และปัจจุบันก็ยังคงเป็นความจริงอยู่เช่นเดิม⁴ และเมื่อพระพุทธองค์ทรงค้นพบกฎนี้จึงได้นำมาเปิดเผยและเผยแผ่ให้ปวงชนชาวโลกได้รู้ตาม ภายหลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ 3 เดือน พระอรหันต์จำนวน 500 รูป ได้มีการประชุมกัน และเรียกการประชุมครั้งนี้ว่า

1 สโรช สันตะพันธุ์, (2549) **พระพุทธศาสนากับหลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน**, สืบค้นวันที่ 1 เมษายน 2560, จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=931>.

2 อรรถกถา คือ คำอธิบายหรือขยายความบาลีในพระไตรปิฎก เพื่อให้ผู้ที่สนใจศึกษาพระไตรปิฎกเข้าใจความหมายของถ้อยคำบาลีซึ่งทำความเข้าใจได้ยากได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น ผู้สนใจโปรดอ่านเพิ่มเติมใน ธรรมรักษา (นามแฝง), **พระไตรปิฎกฉบับชาวบ้าน**, กรุงเทพฯ:รุ่งแสงการพิมพ์, 2540, หน้า 8-9.

3 ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ศาสนาสำคัญของโลก**, กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์, 2551, หน้า 91.

4 นิธินันท์ วิทเวศวรร (บรรณาธิการ), **พุทธเศรษฐกิจ...ใน...ธรรมศาสตร์** โดยพระอาจารย์อารยวังโส วัดป่าพุทธพจน์บริหารุญไชย, กรุงเทพฯ:บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2555, หน้า 124.

“การสังคายนา” หรือ “สังคีติ” โดยมีพระมหากัสสปะทำหน้าที่เป็นประธานซักถาม “ธรรม” และ “วินัย” อย่างเป็นระบบ คือ ตามลำดับและหมวดหมู่⁵ ในส่วนของธรรมนั้น ได้แก่ หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ โดยแบ่งเป็นสองประเภท คือ ธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ตามกาลเทศะที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ และธรรมที่แสดงเฉพาะเนื้อหาล้วนๆ ส่วนวินัยได้แก่พุทธบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติของภิกษุและภิกษุณี จึงเรียกพระธรรมวินัยนี้รวมกันว่า “พระไตรปิฎก”⁶ หลังจากเสร็จสิ้นการสังคายนาครั้งนี้จึงได้มีการถ่ายทอดพระธรรมวินัยดังกล่าวด้วยการท่องจำสืบต่อกันมา เรียกวิธีนี้ว่า “มุขปาฐะ” ต่อมาจึงได้มีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรในการสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ 4 เมื่อประมาณปี พ.ศ. 460 ที่ประเทศศรีลังกา ซึ่งการถ่ายทอดโดยการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรนี้ เรียกว่า โปตถกาโรปนะ⁷ และสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน

หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นเมื่อพิจารณาถึงสาระของหลักธรรมในเรื่องที่เกี่ยวกับทาสในอินเดียในสมัยพุทธกาลอย่างถ่องแท้จะพบว่า มีความสอดคล้องกับหลักความเสมอภาค การพยายามแก้ไขปัญหาค้าทาสหรือการค้ามนุษย์ และหลักการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อผู้ใช้แรงงานในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งหลักการดังกล่าวต่างก็อยู่ภายใต้แนวคิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นหลักการสากลที่ทั่วโลกให้การยอมรับ จึงอาจกล่าวได้ว่าธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ในสมัยพุทธกาลนั้น ดำรงอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะยุคใดหรือสมัยใดก็ตาม ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“อุปปาทา วา ภิกขเวเตถาคตานอนูปปาทา วา” เป็นต้น แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตเจ้าทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ชาติุนั้นคือ ธรรมฐิติ (ความดำรงอยู่ตามธรรมชาติ) ธรรมนิยาม (กฎธรรมชาติ) อิทัปปัจจยตา (ภาวะที่สรรพสิ่งเกิดดับตามเหตุตามปัจจัย) ก็ยังมีอยู่ พระตถาคตเจ้าย่อมตรัสรู้ทั่วถึงซึ่งธาตุอันนั้นแล้วบอกแสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้เข้าใจง่าย”⁸

5 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระไตรปิฎก : สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้, พิมพ์ครั้งที่ 15, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2554, หน้า 16.

6 พระไตรปิฎก หรือ ตปิฎก คือ คัมภีร์ว่าคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งต่อมาได้มีการจัดทำและรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ โดยแบ่งออกเป็น 3 หมวดใหญ่ ประกอบด้วย พระวินัยปิฎก ได้แก่ ข้อบัญญัติเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติของภิกษุและภิกษุณี, พระสุตตันตปิฎก ได้แก่ พระสูตรที่พระพุทธองค์ได้เทศนาสั่งสอน หรือตรัสในโอกาสต่างๆ ตามสมควร และพระอภิธรรมปิฎก ได้แก่ หลักธรรมในเชิงวิชาการล้วนๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวใดๆ.

7 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระไตรปิฎก : สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้, หน้า 18-24.

8 พระธรรมโกศาจารย์, (2560), พระพุทธศาสนากับทฤษฎีคอนดัม : ความเหมือนที่แตกต่าง, สืบค้นวันที่ 1 เมษายน 2560, จาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=686&articlegroup_id=21.

3. แนวคิดในการนำเอาคนลงเป็นทาสในซีกโลกตะวันตกและซีกโลกตะวันออก

ในอดีตกาลประเพณีการนำเอาคนลงเป็นทาสนั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในทั่วทุกมุมโลก ทั้งทางซีกโลกตะวันตกและซีกโลกตะวันออก เนื่องจากระบบทาสเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระบบชนชั้นทางสังคมและเป็นแรงงานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทั้งในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ซึ่งในส่วนนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงวิวัฒนาการในการนำเอาคนลงเป็นทาสและกระแสความคลี่คลายตัวในเรื่องดังกล่าวทั้งในซีกโลกตะวันตก และซีกโลกตะวันออก (อินเดีย) ดังนี้

3.1 แนวคิดการนำเอาคนลงเป็นทาสในซีกโลกตะวันตก

การนำเอาคนลงเป็นทาสในซีกโลกตะวันตกนั้น ปรากฏหลักฐานว่ามีอยู่ตั้งแต่ในยุคอารยธรรมกรีกโบราณ ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของ Aristotle ซึ่งเขาเห็นว่า “ทาสคือเครื่องจักร (machine) ที่มีชีวิต” และสังคมจำเป็นต้องมีทาสเพื่อขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าในยุคกรีกโบราณนั้นพวกทาสได้แก่บุคคลที่มีหนี้สินและยอมขายตนเองลงเป็นทาส รวมทั้งเชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนมาจากการทำสงคราม ดังนั้นในเอเธนส์จึงมีการซื้อขายทาสกันโดยเสรีและเปิดเผย โดยบุคคลที่เป็นทาสนั้นมีสถานะเปรียบเสมือนทรัพย์สินของนายทาส นายทาสจะปฏิบัติต่อทาสของเขายังไงก็ได้ดังนั้นทาสจึงมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของนายทาสในฐานะผู้คอยรับใช้ซึ่งส่วนใหญ่แล้วทาสเหล่านี้มักจะเป็นแรงงานสำคัญในภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม⁹ต่อมาเมื่อเข้าสู่ยุคของอารยธรรมโรมัน (ประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาล – คริสต์ศตวรรษที่ 10) ประเพณีทาสเหล่านี้ก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม โดยทาสในสมัยโรมันนั้น ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่ถูกกวาดต้อนมาในฐานะเชลยศึกหรือถูกขายลงเป็นทาส โดยที่กฎหมายโรมันได้กำหนดให้นายทาสสามารถใช้แรงงาน หรือขายทาสได้ ในขณะที่เดียวกันนายทาสก็สามารถปลดปล่อยให้ทาสพ้นจากการเป็นทาสเมื่อใดก็ได้ และนายทาสไม่มีสิทธิที่จะลงโทษ ทรมานทาสหรือฆ่าทาสได้ตามอำเภอใจ¹¹แม้กฎหมายโรมันจะให้สิทธิแก่ทาสมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังมีการแบ่งแยกทาสให้มีความแตกต่างกับคนทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด โดยคนที่เป็นทาสนั้นจะถูกบังคับให้สวมปลอกคอที่มีแผ่นป้ายเหล็กสลักข้อความว่า ถ้าผู้ใดจับทาสที่หนีไปได้แล้วส่งคืนเจ้าของ ผู้นั้นจะได้รางวัลตอบแทน ส่วนทาสที่พยายามหนีครั้งแล้วครั้งเล่าจะถูกตีตราที่หน้าผากด้วยเหล็กเผาไฟ ตราส่วนใหญ่จะเป็นอักษร F

9 อธิยา โกมลกาญจน์, ประวัติศาสตร์อารยธรรมกรีก-โรมัน, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2541, หน้า 71.

10 บุญศรี มิวังศ์อุโฆษ, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552, หน้า 3 – 18 และอธิยา โกมลกาญจน์, ประวัติศาสตร์อารยธรรมกรีก-โรมัน, หน้า 71.

11 ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 13, กรุงเทพฯ:โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557, หน้า 131-132.

ย้อมมาจาก *fugitivus* ซึ่งหมายถึงผู้หลบหนี¹²

หลังจากอาณาจักรโรมันล่มสลายเมื่อทวีปยุโรปเข้าสู่ยุคกลางทาสได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองภายใต้ระบบศักดินาสวามิภักดิ์เพื่อสนับสนุนระบบชนชั้น ทาสในยุคนี้จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ติดตามและคอยรับใช้ชนชั้นปกครองเป็นแรงงานในภาคเกษตรและเป็นการกำลังพลในการทำสงครามแย่งชิงดินแดนระหว่างอาณาจักรต่างๆ เรือยมาจนกระทั่งเข้าสู่ยุคฟื้นฟูแนวคิดการนำเอาคนลงเป็นทาสในซีกโลกตะวันตกเริ่มเปลี่ยนแปลงไปภายหลังมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมจนกระทั่งเข้าสู่ยุคของการล่าอาณานิคม เมื่อความต้องการทรัพยากรเพื่อตอบสนองการอุปโภคบริโภคเพิ่มมากขึ้น ทาสได้กลายเป็นแรงงานสำคัญที่ขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจเพื่อป้อนผลผลิตทางการเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม จึงทำให้บรรดานักล่าอาณานิคมจับชาวอาณานิคมโดยเฉพาะชาวพื้นเมืองในดินแดนในทวีปแอฟริกาให้กลายเป็นแรงงานทาส โดยในยุคนี้แนวคิดเรื่องการนำเอาลงเป็นทาสได้พัฒนาเป็นธุรกิจการค้าขายทาสอย่างเสรี¹³ เช่น ในประเทศอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1660 มีการจดทะเบียนบริษัทค้าทาสที่ถูกกฎหมาย ชื่อ เดอะ รอยัล แอฟริกัน คอมพานี¹⁴ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีในยุคดังกล่าวการขนส่งทาสจากทวีปแอฟริกาไปยังดินแดนทวีปยุโรปและอเมริกา นั้นต้องขนส่งทางเรือ ซึ่งการขนส่งทาสแต่ละครั้งนั้นมีการเกณฑ์แรงงานทาสลงเรือเป็นจำนวนมาก สภาพความเป็นอยู่ของทาสในเรือจึงมีความแออัดและเกิดโรคระบาดในหมู่ทาส เช่น ไข้เหลือง ไข้มาลาเรีย ฯลฯ ทาสบางส่วนล้มตายในเรือในขณะที่ทาสที่รอดชีวิตก็เป็นพาหะนำโรคระบาดดังกล่าวไปสู่ทวีปยุโรปและอเมริกา¹⁵ ประกอบกับในช่วงระยะเวลาดังกล่าวแนวคิดปรัชญากฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งภายใต้กระแสแนวคิดแบบเสรีนิยม¹⁶ โดยมีนักปรัชญาที่สำคัญ เช่น Samuel Pufendorf, John Locke, Jaen Jacque Roasseau เป็นต้น ซึ่งแนวคิดนี้เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนเป็นปัจเจกชนที่มีอิสระในตนเอง สิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ตามธรรมชาติ โดยแนวคิดนี้ได้ถือกำเนิดขึ้นเพื่อลดทอนอำนาจของกษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งพัฒนาเป็นการปกครองใน

12 Jehovah's witnesses, "Did you know?, What was life like for slaves in the Roman world". *The Watchtower*, Vol. 135 (No. 7), 1 April, 2014, p. 13.

13 สุทัศน์ ยกส้าน, (2560), William Wilberforce ผู้มีบทบาทเลิกค้าทาสในอังกฤษ, สืบค้นวันที่ 20 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.manager.co.th/science/viewnews.aspx?NewsID=9600000004190>.

14 นฤพนธ์ สุดสวาท, (2556), ทาสกับสงครามสู่อิสรภาพ, สืบค้นวันที่ 20 ตุลาคม 2560, จาก <https://www.thairath.co.th/content/344193>.

15 สุทัศน์ ยกส้าน, (2560), William Wilberforce ผู้มีบทบาทเลิกค้าทาสในอังกฤษ, สืบค้นวันที่ 20 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.manager.co.th/science/viewnews.aspx?NewsID=9600000004190>.

16 ผู้สนใจโปรดอ่านเพิ่มเติมใน ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 202 – 220.

ระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น กระแสความคิดในการต่อต้านการมีทาสและการค้าทาสจึงเริ่มถือกำเนิดขึ้นในประเทศอังกฤษ โดยในปี ค.ศ. 1772 เมื่อ Granville Sharp ได้เสนอกฎหมายให้ทาสต่างด้าวที่เดินทางเข้ามาในอังกฤษจะได้รับอิสรภาพแต่กฎหมายดังกล่าวก็ไม่ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภา ต่อมาในปี ค.ศ. 1789 William Wilberforce สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของอังกฤษ ได้เสนอกฎหมายต่อต้านการค้าทาสเข้าสู่รัฐสภาอีกครั้ง แม้ในท้ายที่สุดกฎหมายดังกล่าวจะไม่ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภาแต่ก็ทำให้กระแสการต่อต้านการค้าทาสในอังกฤษเริ่มขยายตัวเพิ่มมากขึ้น และมีความพยายามที่จะเสนอให้มีการตรากฎหมายต่อต้านการค้าทาสหลายครั้ง จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1807 กฎหมายเลิกการค้าทาสจึงผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาของอังกฤษ¹⁷ ส่วนในทวีปอเมริกานั้น ภายหลังจาก 13 อาณานิคม ประกาศอิสรภาพจากอังกฤษ ทำให้เกิดรัฐใหม่ คือ สหรัฐอเมริกา แม้ในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกามีการรับรองว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดเสรีนิยมก็ตาม แต่การนำเอาคนลงเป็นทาสยังเป็นที่แพร่หลายอยู่ในบางมลรัฐ จนกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างมลรัฐทางตอนเหนือซึ่งไม่ยอมรับการมีทาสกับมลรัฐทางตอนใต้ที่สนับสนุนให้มีการค้าขายทาสได้อย่างเสรี และนำไปสู่สงครามกลางเมือง (Civil War) ระหว่างฝ่ายเหนือกับฝ่ายใต้ในปี ค.ศ. 1861 – 1865¹⁸ ในระหว่างที่ทั้งสองฝ่ายกำลังสู้รบกัน ในปี ค.ศ. 1863 ประธานาธิบดี Abraham Lincoln ได้อาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญมาตรา 2 ข้อ 2 ประกาศเลิกทาส (Emancipation Proclamation) และภายหลังจากสงครามกลางเมืองดังกล่าวสิ้นสุดลงจึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ (ฉบับที่ 13)¹⁹ ซึ่งการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งนี้ นักประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกาเห็นกันว่า เป็นการปฏิวัติอเมริกา ครั้งที่ 2 เพราะว่าการยกเลิกทาสในสหรัฐอเมริกา คือ จุดเริ่มต้นของการเติมเต็มคำประกาศอิสรภาพที่ทำให้ค่านับสัญญา มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน (all men are created equal)²⁰ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมากระแสการต่อต้านการนำเอาคนลงเป็นทาสก็ได้แผ่ขยายไปยังประเทศต่างๆ ซึ่งในบางประเทศเกิดขึ้นโดยสันติวิธีในขณะที่บางประเทศเกิดขึ้นโดยใช้ความรุนแรง จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1945 เมื่อได้มีการก่อตั้ง

17 สุทัศน์ ยกส้าน, (2560), William Wilberforce ผู้มีบทบาทเลิกค้าทาสในอังกฤษ, สืบค้นวันที่ 20 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.manager.co.th/science/viewnews.aspx?NewsID=9600000004190>.

18 ผู้สนใจโปรดอ่านเพิ่มเติมใน อนันตชัย จินดาวัฒน์, ประวัติศาสตร์อเมริกา, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : ยิปซี, 2556, หน้า 517 – 572.

19 รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 13

ข้อ 1 การมีทาสหรือซ้ารับใช้โดยไม่สมัครใจไม่ว่าจะมีได้ในประเทศหรือดินแดนที่อยู่ภายใต้อำนาจสหรัฐ เว้นแต่กรณีเป็นการลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิดอาญาตามกฎหมาย

ข้อ 2 ให้รัฐสภาใช้อำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามบทบัญญัตินี้โดยการตราเป็นกฎหมายอย่างเหมาะสม.

20 Linda R. Monk, The World We Live By: Your Annotated Guide to the Constitution, New York : A Stone-song Press Book 2003, p. 209 อ้างถึงใน มานิตย์ จุมปา และพรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา คำอธิบายเรียงมาตราพร้อมคำพิพากษาศาลฎีกา กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2552, หน้า 191 – 192.

สหประชาชาติ จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการนำเอาคนลงเป็นทาสไม่ว่ารูปแบบใดก็ตามถือเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคน ซึ่งหลักการดังกล่าวได้รับการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948)²¹

3.2 แนวคิดการนำเอาคนลงเป็นทาสในซีกโลกตะวันออก

ในทางซีกโลกตะวันออกนั้น²² แนวคิดเรื่องการนำเอาคนลงเป็นทาสนั้นได้ถือกำเนิดขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดสถานะชนชั้นที่ยืนยันถึงแนวคิดนี้ได้แก่ ระบบวรรณะในประเทศอินเดีย ซึ่งแต่เดิมเป็นที่ตั้งของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ (ประมาณ 2500-1500 ปีก่อนคริสตกาล) โดยมีชาวพื้นเมืองเดิมคือชาวดราวิเดียน²³ (Dravidian) หรือมีลักษณะ ตั้งถิ่นฐานอยู่²⁴ ต่อมาชาวอารยัน²⁵ หรืออริยกะได้เข้ามารุกรานดินแดนดังกล่าวเมื่อประมาณ 1,500 ปีก่อนคริสตกาล และครอบครองดินแดนบริเวณนี้แทนพวกดราวิเดียน และนำระบบการปกครองแบบราชามาใช้ในการปกครอง และเมื่อระบบดังกล่าวผสมผสานกับแนวคิดดั้งเดิมของพวกดราวิเดียนที่นับถือเทพเจ้าและภูตผีปีศาจจึงทำให้เกิดระบบวรรณะขึ้น โดยการยกสถานะของกษัตริย์เป็นสมมติเทพ มีพราหมณ์เป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างกษัตริย์กับเทพเจ้าด้วยการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในช่วงแรกๆ ที่พวกอารยันเข้ามาตั้งถิ่นฐานนั้น ระบบวรรณะยังไม่มีความเข้มงวดมากนัก มีการแบ่งชนชั้นในสังคมเป็น 3 ชนชั้นกว้างๆ คือ นักรบ นักบวช และสามัญชน จนกระทั่งพวกอารยันสามารถยึดครองดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำสินธุได้ทั้งหมด พวกดราวิเดียนจึงถอยร่นไปอยู่ทางตอนใต้ ส่วนพวกที่เหลืออยู่ก็ถูกจับเป็นทาสจึงทำให้ชนทั้งสองเชื้อชาติแต่งงานและเกี่ยวดองเกลือกกลืนเป็นพวกเดียวกัน พวกอารยันซึ่งรังเกียจพวกดราวิเดียนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นพวกดราวิเดียนเป็นพวกผิวดำ รูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ จึงหาวิธีกีดกันไม่ให้ทั้งสองชนเผ่าเกี่ยวดองกันอีกต่อไป เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของเชื้อชาติทำให้เกิดระบบวรรณะ (Caste) ขึ้น เพราะคำว่า วรรณะ แปลว่า สี ดังนั้นระบบวรรณะก็คือการกีดกันสีผิวนั่นเอง²⁶

21 ข้อ 4 บุคคลใดจะตกอยู่ในความเป็นทาส หรือสภาวะจำยอมไม่ได้ ทั้งนี้ ห้ามความเป็นทาส และการค้าทาสทุกรูปแบบ.

22 บทความนี้จะกล่าวถึงแต่เฉพาะทาสในอารยธรรมอินเดียโบราณเท่านั้น.

23 สันนิษฐานว่าเป็นพวกเผ่าณีโกรเผ่าหนึ่ง มีรูปร่างเตี้ย ผิวดำ จมูกกว้าง เป็นพวกหยาบคายและป่าเถื่อน.

24 ประภัสสร บุญประเสริฐ, ประวัติศาสตร์เอเชียใต้, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548, หน้า 53.

25 สันนิษฐานว่าเป็นพวกยูโรเปียนอารยัน มีผิวขาว รูปร่างสูงใหญ่ จมูกโด่ง ศีรษะค่อนข้างยาว ผมสีอ่อน และรูปร่างได้สัดส่วน.

26 ดนัย ไชยโยธา, ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ยุคโบราณ, กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2527, หน้า 51-52 และ ประภัสสร บุญประเสริฐ, ประวัติศาสตร์เอเชียใต้, หน้า 58-63.

ระบบวรรณะถูกสร้างขึ้นภายใต้แนวความคิดแบบเทววิทยาตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทว่า “จากปากของเขา (ปุรุช) กลายเป็นพราหมณ์ จากแขนทั้งสองกลายเป็นราชัน (กษัตริย์) จากตะโพกทั้งสองเป็นไวยสยะ (แพศย์) และจากเท้าทั้งสองศูทรก็เกิดมา”²⁷ ชาวฮินดูเชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด และเชื่อว่า พระพรหมทรงสร้างมนุษย์และกำหนดหน้าที่ของมนุษย์แต่ละคนไว้เพื่อให้เกิดสันติ จึงทำให้เกิดวรรณะ 4 วรรณะ และแบ่งหน้าที่ (ธรรมะ) ของแต่ละวรรณะออกจากกันอย่างชัดเจน²⁸ และหากคนในวรรณะใดได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองได้อย่างถึงพร้อมแล้วก็จะได้เกิดในวรรณะที่สูงขึ้นในภพชาติต่อไป²⁹ ระบบวรรณะจึงกลายเป็นเครื่องมือในการกำหนดสถานะและหน้าที่ของคนในสังคมอินเดียโบราณได้เป็นอย่างดี อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงสติปัญญาของชาวอารยันที่สามารถนำเอาหลักของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับศาสตร์แห่งการปกครองและกฎหมายมาบูรณาการร่วมกันเพื่อให้เกิดผลใช้บังคับได้จริงได้อย่างลงตัว ดังตาราง

ตารางแสดงการแบ่งวรรณะตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

วรรณะ	ที่มาของแต่ละวรรณะ ที่ยึดโยงกับพระผู้เป็นเจ้า		หน้าที่ทางสังคม	ชนเผ่า
พราหมณ์	พระโอษฐ์ (ปาก)	ผู้สั่งสอน	ศึกษาพระเวท, สั่งสอนศิลปวิทยา, ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา	อารยัน
กษัตริย์	พระพาหา (แขน)	ผู้ปกครอง, ผู้ปกป้อง	ปกครองบ้านเมือง, บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บ้านเมือง, ป้องกันภัยจากศึกสงคราม	อารยัน
แพศย์	พระเพลา (ตะโพก)	ผู้รองรับ	สร้างและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ ประกอบ กสิกรรมและพาณิชยกรรม เช่น ทำไร่ทำนา งานฝีมือ เลี้ยงสัตว์ค้าขาย	อารยัน

27 ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ศาสนาสำคัญของโลก, หน้า 47.

28 การจัดโครงสร้างชั้นทางสังคมโดยการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ในระบบวรรณะของฮินดูนั้น มีความคล้ายคลึงกับการแบ่งกลุ่มคนของเพลโตซึ่งได้แบ่งคนออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ นักปกครอง ผู้ช่วยนักปกครอง และชนชั้นกรรมาชีพ โดยเพลโตใช้คุณธรรมและสติปัญญาเป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่งและกำหนดหน้าที่ของคนเหล่านั้น ผู้สนใจโปรดอ่านเพิ่มเติมในปริทัศน์ เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, หน้า 110-113.

29 ดนัย ไชยโยธา, ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ยุคโบราณ, หน้า 100.

ศุท	พระบาท (เท้า)	ผู้รับใช้	รับใช้ในวาระพระราชมณั กษัตริย์ และแพศย์	ตราวิ เดียน
-----	------------------	-----------	---	----------------

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ชาวอารยันได้ใช้ระบบวรรณะในการสร้างชนชั้นทางสังคมขึ้นมาเพื่อกีดกันชาวตราวิเดียน จึงทำให้เกิดวรรณะศุท ซึ่งถือเป็นชนชั้นต่ำสุดและกีดกันพวกศุทมิให้มีสถานะในทางสังคมเทียบเท่ากับวรรณะอื่นๆ เช่น ห้ามมิให้นั่งเสมอกับวรรณะอื่น หากฝ่าฝืนวรรณะอื่นย่อมสามารถตีเดียนหรือลงโทษศุทผู้นั้นได้³⁰ ดังนั้นโดยทั่วไปแล้ววรรณะศุทจึงมีสถานะเป็นทาสทำหน้าที่รับใช้วรรณะอื่น ๆ และเพื่อมิให้มีการละเมิดกฎแห่งวรรณะ คัมภีร์มนูศาสตร์ยังได้กำหนดให้มีวรรณะย่อยๆ ในกรณีที่มีการแต่งงานข้ามวรรณะเกิดขึ้น และกีดกันมิให้ชายที่มีวรรณะต่ำแต่งงานกับหญิงที่มีวรรณะสูงกว่า เช่น บุตรที่เกิดจากบิดาที่อยู่ในวรรณะศุทกับมารดาอยู่ในวรรณะพราหมณ์นั้น จะถูกเรียกว่า “จันฑาล”³¹ ซึ่งถือว่าเป็นชั้นต่ำสุด และเป็นที่ยังเกลียดเหยียดหยามจากวรรณะอื่นๆ เป็นอย่างมาก หน้าที่ของพวกจันฑาล จึงได้แก่งานที่ต้องอยู่กับความสกปรก เช่น ล้างส้วม ขนอูจากระ ช่อมรองเท้า ขอบาน เป็นต้น และเพื่อป้องกันมิให้พวกจันฑาลเข้าใกล้คนวรรณะอื่นๆ พวกนี้จึงมักมีสัญลักษณ์โดยการแขวนลูกกระพรวน และเมื่อเวลาเดินไปเดินมาต้องถือไม้เคาะบอกว่าเป็นจันฑาลอยู่ตลอดเวลา³²

อิทธิพลของระบบวรรณะในอินเดียได้แผ่ขยายไปยังอาณาจักรโบราณในทวีปเอเชีย การขายตนเองลงเป็นทาสหรือการขายคนในครอบครัวลงเป็นทาสเป็นประเพณีที่ชาวเอเชียให้การยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสามารถทำได้ ทาสจึงกลายเป็นแรงงานที่สำคัญและกลายเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบชนชั้นทางสังคมที่ยังรากลึกอยู่กับวิถีในการดำเนินชีวิตของชาวเอเชียที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอารยธรรมอินเดียโบราณมาอย่างยาวนาน ซึ่งแม้แต่ประเทศไทยเองก็ยอมรับให้มีการซื้อขายทาสกันได้โดยมีการรับรองการมีทาสไว้ใน “พระอัยการทาส” ซึ่งเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาสืบเนื่องมาจนกระทั่งมีการเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

4. วรรณคดีในทางพระพุทธศาสนากับการนำเอาคนลงเป็นทาส

ในสมัยพุทธกาลนั้น ได้มีการแบ่งทาสออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ทาสเกิดภายใน คือ ลูกที่

30 เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

31 มหาตมะ คานธี เรียกคนเหล่านี้ว่า พวก “หริชน” แปลว่า คนของพระเจ้า.

32 ดนัย ไชยโยธา, ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ยุคโบราณ, หน้า 101-102.

เกิดจากทาส (ทาสี) ย่อมเป็นทาสเช่นเดียวกับมารดาผู้ให้กำเนิด, ทาสที่ช่วยมาด้วยทรัพย์ คือ ทาสที่นายทาสซื้อตัวมาจากนายเงินผู้อื่นแล้วนำทาสนั้นมาเป็นทาสของตน, ทาสที่เขานำมาเป็นเชลย คือ ทาสที่ถูกกวาดต้อนมาภายหลังจากที่กษัตริย์เป็นผู้ชนะสงครามฝ่ายที่แพ้สงครามก็จะถูกจับลงเป็นทาส และบุคคลที่ยอมเป็นทาสเอง คือ ทาสที่ยอมขายตนเองลงเป็นทาสเพื่อให้ได้รับการเลี้ยงดูหรือคุ้มครองจากผู้เป็นนายทาส ซึ่งการนำเอาคนลงเป็นทาสในสมัยพุทธกาลเป็นประเพณีที่สืบทอดมาจากระบบวรรณะตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ทาสจึงมีสถานะเป็นเหมือนทรัพย์สินอย่างหนึ่งของนายทาส และมีหน้าที่รับใช้และทำตามคำสั่งของนายทาสอย่างเดียวกันนั้น อย่างไรก็ตามในพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงวางแนวทางให้พุทธบริษัท 4 รวมถึงพุทธศาสนิกชนปฏิบัติต่อบุคคลที่เป็นทาสในยุคนั้นโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งในฐานะที่เป็น “ธรรมะ” และ “วินัย” ดังนี้

4.1 ทัศนคติในการปฏิบัติต่อทาสที่ปรากฏในพระสูตรปิฎก

ในทางพระพุทธศาสนานั้น “ธรรมหรือธรรมะ” คือ ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดา เป็นกฎที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แม้พระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิดก็มีอยู่อย่างนั้น³³ เมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระองค์ทรงค้นพบธรรมและเข้าถึงตัวความจริงของธรรมนี้ และได้้นำเอาธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบเทศนาสั่งสอนให้แก่ผู้อื่นให้ได้ทราบและปฏิบัติตาม ซึ่งธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงตามโอกาสต่างๆ นั้น ได้ถูกบันทึกไว้ในพระสูตรปิฎกในเวลาต่อมา ดังนั้น ธรรมะที่ปรากฏในพระสูตรปิฎกจึงล้วนแต่เป็นกฎของธรรมชาติที่เป็นความจริงที่มนุษย์ทุกคนไม่อาจปฏิเสธได้ อีกทั้งยังคุ้มครองการที่มนุษย์ทุกคนควรน้อมนำไปปฏิบัติให้เกิดผลที่สอดคล้องกับธรรมชาติซึ่งก็คือประโยชน์สุขของชีวิตแก่ตนเองและผู้อื่น โดยธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเทศนาไว้นั้นส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงการปฏิบัติต่อทาสในฐานะที่ “ทาสเป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับชนชั้นวรรณะอื่น ๆ ” กล่าวคือ มีการแสดงถึงท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีการตีความต่อคติความเชื่อในเรื่องวรรณะของศาสนาพราหมณ์ฮินดู การวางแนวทางให้ฤๅษีปฏิบัติต่อทาสโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ และท่าทีของพระพุทธศาสนาในการนำคนลงเป็นทาสหรือซื้อขายทาส ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อคติความเชื่อในเรื่องวรรณะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

หากพิจารณาถึงคติความเชื่อเรื่องระบบวรรณะในอินเดียโบราณเปรียบเทียบกับแนวคิดทางด้านสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันนั้น จะพบว่าคติความเชื่อดังกล่าวมีลักษณะของการละเมิดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์อย่างชัดเจน เนื่องจากการแบ่งสถานะและหน้าที่ของบุคคลโดยระบบวรรณะนั้นเป็นการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลโดยอาศัยความแตกต่างของเชื้อชาติเป็นเกณฑ์สำคัญ แต่ในสมัย

33 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) , นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ 20, กรุงเทพฯ: ญาณุชน, 2560, หน้า 25.

พุทธกาลนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงแบ่งคนออกเป็นวรรณะต่างๆ ตามคติความเชื่อของพราหมณ์ – ฮินดูแต่อย่างใด ดังปรากฏใน อัครัญสูตร พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิวรรค สรุปใจความได้ว่า

เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขา ในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี ได้ตรัสถาม สามเณรว่าเสฏฐะและสามเณรภราทวาชะ ผู้ซึ่งเคยเป็นวรรณะพราหมณ์และได้มาบวชเป็นสามเณรว่า พวกพราหมณ์ที่เป็นญาติของทั้งสองได้ว่ากล่าวติเตียนว่าอย่างไรบ้าง สามเณรทั้งสองทูลว่า ถูกด่าว่าอย่างรุนแรงที่ละทิ้งวรรณะพราหมณ์ซึ่งเป็นวรรณะประเสริฐอันเกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม เหตุใดจึงมาเข้ารีตกับพวกคิริชะโล้น ซึ่งเป็นวรรณะต่ำทราม พระพุทธองค์จึงตรัสว่า พวกพราหมณ์เหล่านั้นมิได้รู้จริง เพราะพราหมณ์ทั้งหลายล้วนเกิดมาจากช่องคลอดของนางพราหมณี หาได้เกิดจากพระโอษฐ์ของเท้ามหาพรหมแต่อย่างใดไม่ ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ หรือศูทร ต่างก็มิได้เกิดจากพระพรหม แต่ล้วนเกิดมาจากช่องคลอดของผู้เป็นมารดาเสมอเหมือนกันสิ้น และไม่ว่าจะเกิดมาจากวรรณะใดก็ตามหากประพฤติกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ก็ควรได้รับการยกย่องว่าประเสริฐ แต่หากวรรณะทั้งสี่ประพฤติกายทุจริต วชิทุจริต มโนทุจริต ก็ควรได้รับการติเตียนว่าเลวทราม³⁴

อัครัญสูตรดังกล่าวแสดงให้เห็นชัดเจนว่า พระพุทธองค์มิได้ทรงแบ่งแยกคนจากชนชั้นวรรณะ แต่ทรงแบ่งแยกคนออกเป็น 2 จำพวก โดยอาศัยหลักการการประพฤติดีธรรมเป็นเกณฑ์ อันได้แก่ 1) บุคคลที่ประพฤติอยู่ในกุศลธรรม ซึ่งเป็นบุคคลที่ควรค่าแก่การยกย่องสรรเสริญไม่ว่าบุคคลนั้นจะเกิดจากชนชั้นวรรณะใดก็ตาม และ 2) บุคคลที่ประพฤติอยู่ในอกุศลธรรมซึ่งหากผู้ที่เกิดในวรรณะพราหมณ์หรือกษัตริย์ประพฤติอยู่ในอกุศลธรรมก็สมควรแก่การถูกตำหนิติเตียน ดังนั้นชาติกำเนิดหรือความแตกต่างทางเชื้อชาติที่ต่างกันจึงมีอาจลดคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลใดได้ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าในทฤษฎีของพระพุทธศาสนานั้นมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเกิดในเชื้อชาติหรือวรรณะใดมนุษย์ทุกคนย่อมมีความเสมอภาคกันนั่นเอง

4.1.2 ท่าทีของพระพุทธศาสนากับการวางแนวทางให้คฤหัสถ์ปฏิบัติต่อทาสโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

สภาพสังคมของอินเดียในสมัยพุทธกาลที่ยังคงยึดถือและเคร่งครัดในระบอบวรรณะอย่างเข้มงวดทำให้ชาวอินเดียส่วนใหญ่ยังคงนิยมที่จะมีทาสไว้ในปกครองในฐานะคนรับใช้และในฐานะแรงงาน ซึ่งพระพุทธองค์ไม่สามารถที่จะสั่งการให้บุคคลเหล่านั้นปลดปล่อยทาสให้เป็นไทได้เว้นแต่บุคคลดังกล่าวจะสมัครใจที่จะปลดปล่อยทาสเหล่านั้นเอง ดังนั้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงวางแนวทาง

34 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 11, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา), 2514, หน้า 71 – 76.

ให้บุคคลที่ยังคงยึดติดกับระบบวรรณะปฏิบัติต่อทาสในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งมิใช่ปฏิบัติต่อทาสในฐานะที่เป็นทรัพย์สินของนายทาส โดยให้คำนึงถึงความเหมาะสมตามสมควรประหนึ่งว่าทาสหรือคนรับใช้เป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกสรุปใจความได้ว่า

เมื่อครั้งที่อุคคตสรีรพราหมณ์กำลังจะประกอบพิธีบูชาด้วยไฟเผาโคตัวผู้ โคตัวเมีย ลูกโค แพะ และแกะอย่างละ 500 ตัว ด้วยความเชื่อว่าเมื่อกระทำการเช่นนี้แล้วย่อมจะได้านิสงค์แห่งบุญมาก พระพุทธรองค์จึงได้ตรัสสั่งสอนอุคคตสรีรพราหมณ์ว่าการกระทำเช่นนั้นนอกจากจะไม่ได้บุญแล้วกลับยังเป็นบาปติดตัวไปมากมายอีกด้วย ดังนั้นการบูชาที่ถูกต้องและจะได้านิสงค์ที่ดีนั้นจะต้องบูชาไฟ 3 ประการ เรียกว่า “อัคคิสูตฺร” ดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐก-นวกนิบาตว่า

“...อุทฺทพรพราหมณํ ไฟ 3 กองนี้ควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ 3 กองเป็นไฉน คือ ไฟคืออาหุไนยบุคคล 1 ไฟคือคหบดี 1 ไฟคือทักษิณียบุคคล 1....ก็ไฟคือคหบดีเป็นไฉน คนในโลกนี้ คือ บุตร ภรรยา ทาส หรือคนใช้ นี้เรียกว่าไฟคือคหบดี ฉะนั้น ไฟคือคหบดีจึงควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ...”³⁵

การที่พระพุทธรองค์ทรงตรัสถึงอัคคิสูตฺรนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณและโทษของไฟ ดังนั้น หากบุคคลใดบูชาไฟในทางที่ไม่ถูกต้อง ย่อมก่อให้เกิดโทษได้ เช่น การบูชาด้วย การประหารสัตว์ เป็นบาป เป็นการสร้างทางไปสู่อกุศล แต่ถ้าบุคคลใดบูชาไฟอย่างถูกต้องย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ ซึ่งไฟที่ควรบูชาในที่นี้รวมไปถึงการบูชาไฟคหบดี ซึ่งได้แก่การบำรุงเลี้ยงดูคนในครอบครัว อันประกอบด้วย สามี ภรรยา บุตรธิดา รวมทั้งข้าทาสบริวารซึ่งเป็นทาสีทาสด้วย ดังนั้นนายทาสจึงต้องปฏิบัติต่อทาสซึ่งเป็นบริวารในครอบครัวให้เหมาะสมตามสมควรซึ่งย่อมก่อให้เกิดความสุขในครอบครัว

หลักปฏิบัติต่อทาสอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก คือ การปิดป้องทิศ 6 ซึ่งพระพุทธรองค์ได้ตรัสสั่งสอนแก่สังคาลกมณพ สรุปใจความได้ว่า ก่อนที่บิดาของสังคาลกมณพจะถึงแก่กรรม ได้สั่งเสียแก่สังคาลกมณพให้ไหว้ทิศ 6 สังคาลกมณพจึงได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เขาไหว้ทิศกันอย่างไร พระพุทธรองค์จึงตรัสกับสังคาลกมณพว่า อริยสาวกพึงละกรรมกิเลส 4 ประการ ไม่ทำบาปเพราะเหตุ 4 ประการ และไม่ข้องแวะอบายมุข 6 ประการ ย่อมเป็นผู้ปราศจากบาปกรรม 14 ประการ และได้ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้องทิศ 6 ได้ ดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย

35 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 23, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา), 2514, หน้า 44 – 47.

ปาฏิหาริย์ สิ่งลึกลับ สุนทรียภาพ

“...คุณครูเคยบอกคุณครู ก็อธิบายว่าเป็นผู้ปกปิดทศทั้ง 6 อย่างไร ท่านฟังทราบทศ 6 เหล่านี้ คือ ฟังทราบมารดาบิดาว่าเป็นทศเบื้องหน้า...ทาสและกรรมกรเป็นทศเบื้องต่ำ...”³⁶

คำว่า ปิดป้องทศ นั้น หมายถึง ปิดช่องต่อระหว่างตนกับบุคคลที่เกี่ยวข้องตามฐานะในทศ ³⁷ หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงหลักการปฏิบัติต่อกันระหว่างบุคคลตามสถานะและหน้าที่ซึ่งมีต่อกันนั่นเอง สำหรับการปฏิบัติต่อทศเบื้องต้นนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสสั่งสอนสังคัลลมาณพวว่า

“...คุณครูเคยบอกคุณครูทาสกรรมกรผู้เป็นทศเบื้องต่ำอันนายฟังบำรุงด้วยสถาน 5 คือ ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง 1 ด้วยให้อาหารและรางวัล 1 ด้วยรักษาในคราวเจ็บไข้ 1 ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน 1 ด้วยปล่อยในสมัย 1 ฯ...”³⁸

จากกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า แม้ในสมัยพุทธกาลจะยังคงมีประเพณีทาสอยู่ก็ตาม แต่พระพุทธองค์ก็ทรงสอนให้นายทาสเคารพต่อสิทธิของทาสและปฏิบัติต่อทาสอย่างเหมาะสมด้วยความเมตตาปราณีเสมือนหนึ่งว่าทาสเป็นเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกและเป็นคนในครอบครัว ในขณะที่คติความเชื่อของอินเดียโบราณ และคติความเชื่อของกรีก-โรมันซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกันกับในสมัยพุทธกาลกลับมองว่านายทาสจะปฏิบัติต่อทาสจะอย่างไรก็ได้ เพราะทาสเป็นทรัพย์สินของนายทาสเท่านั้น

4.1.3 ท่าทีของพระพุทธศาสนากับการนำเอาคนลงเป็นทาสและการค้าขายทาส

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงหลักธรรมว่าด้วยการค้าขายที่อุบาสกไม่ควรประกอบ 5 ประการ หรือที่เรียกว่า “มิฉฉวนฉิชา 5”ไว้ โดยสังคัลลมาณพวหรือการค้าขายสัตว์ ก็เป็นข้อห้ามประการหนึ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่าไม่พึงกระทำ ดังปรากฏใน พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ปัญจกนิบาต จตุตถปัณณาสก์ วณิชขสูตร ว่า

“คุณครูทั้งหลาย การค้าขาย 5 ประการนี้ อันอุบาสกไม่พึงกระทำ 5 ประการเป็นไฉน คือ การค้าขายศาตรา 1 การค้าขายสัตว์ 1 การค้าขายเนื้อสัตว์ 1 การค้าขายน้ำเมา 1 การค้าขายยาพิษ 1 คุณครูทั้งหลายการค้าขาย 5 ประการนี้แล อันอุบาสกไม่พึงกระทำ ฯ...”³⁹

36 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 11, หน้า 169.

37 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสุตตันตปิฎก เล่ม 1, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551, หน้า 229.

38 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 11, หน้า 171.

39 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 22, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา), 2514, หน้า 206.

ในอรรถกถาได้อธิบายว่าสัตตวณิชชาในที่นี้หมายถึงการค้ามนุษย์⁴⁰ อันได้แก่ การจำจวน แลกเปลี่ยนด้วยเงินทองเพื่อสำเร็จความพอใจที่เนื่องด้วยชีวิตมนุษย์ เช่น การซื้อประเวณี ตลอดถึงการค้าขายเด็ก การค้าทาส ตลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณเพื่อผลกำไร ซึ่งในสมัยพุทธกาลนั้นการซื้อขายทาสและการค้าประเวณีเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปสามารถจะกระทำได้นี้เนื่องจากมิได้ขัดต่อกฎหมาย แต่พระพุทธองค์กลับทรงเห็นว่า แม้การกระทำดังกล่าวจะไม่ต้องห้ามตามกฎหมาย แต่ก็เป็นการกระทำที่ทารุณ โหดร้ายและเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ซึ่งขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีและขัดกับหลักมนุษยธรรม เนื่องจากการกระทำที่ทำให้มนุษย์หมดอิสรภาพในตนเอง⁴¹ ดังนั้นอุบาสกหรืออุบาสิกา ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัยและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนจึงไม่พึงกระทำการดังกล่าว

4.2 ทรรศนะในการปฏิบัติต่อทาสที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายว่า วินัย” คือ การจัดตั้งวางระบบแบบแผนที่เป็นสมมุติเพื่อบังคับเกณฑ์กติกาในสังคม⁴² ส่วน “วินัย” หรือ “พระวินัยปิฎก” ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกนั้น หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในหมู่สังฆะ ซึ่งได้แก่ ภิกษุและภิกษุณี⁴³ ดังนั้นวินัยจึงมิใช่แค่เพียงข้อห้ามที่ห้ามประพฤติดังหากผู้ใดฝ่าฝืนย่อมต้องได้รับโทษเท่านั้น แต่วินัยยังเป็นเครื่องมือในการฝึกเพื่อสนับสนุนและพัฒนาให้สังฆะสามารถปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงธรรมได้อีกด้วย⁴⁴ ซึ่งในพระวินัยปิฎกเองก็ได้มีการบัญญัติถึงความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุและภิกษุณีกับทาสไว้ ทั้งการห้ามมิให้มีการบวชให้ทาส และการห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีมีทาสไว้คอยรับใช้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 การห้ามมิให้มีการบวชให้ทาส

ในสมัยพุทธกาลนั้นมีทาสหลายคนได้ขอบวชเป็นภิกษุเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากการเป็นทาส พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติพระวินัยห้ามมิให้มีการบวชให้ทาส ดังปรากฏใน มหาขันธกะ พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 สรุปใจความว่า

40 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 3, กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551, หน้า 321 และ อรรถกถา อังคุดตริณิกาย ปัญจนินบาต จตุตถปณณาสกั อุปาสกวรรคที่ ๓ วมัชชสูตร, สืบค้นวันที่ 1 เมษายน 2560, จาก <http://www.84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=22&i=177>

41 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 3, หน้า 321.

42 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) , นิติศาสตร์แนวพุทธ, หน้า 40 – 41.

43 เรื่องเดียวกัน, หน้า 23 – 34.

44 เรื่องเดียวกัน, หน้า 68 – 72.

ทาสคนหนึ่งหนีไปบวชเป็นพระภิกษุ นายทาสพบทาสคนนั้นเข้าจึงทักท้วงว่า เหตุใดทาสคนนั้นจึงบวชได้ จึงติเตียนว่า เหตุใดจึงให้ทาสบวชได้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนเป็นทาสภิกษุไม่พึงบวช รูปใดให้บวช ต้องอาบัติทุกกฏ”⁴⁵

สิ่งที่น่าพิจารณาในประเด็นนี้ คือ การที่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้บวชให้ทาสนั้นถือเป็นการกีดกันทาสออกจากเหล่าพระภิกษุสงฆ์ อันเป็นการจำกัดสิทธิของบุคคลและเป็นการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานะแตกต่างกันใช่หรือไม่? หากพิจารณาถึงเหตุผลในข้อนี้ให้ถี่ถ้วนจะพบว่า ประเพณีทาสในอินเดียชั้นฝักรากลึกอยู่กับระบบวรรณะมาอย่างช้านาน ซึ่งพระพุทธองค์ไม่สามารที่จะทำให้ระบบทาสสิ้นไปได้ แต่เหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้บวชให้ทาสนั้นเนื่องจากการไม่ต้องการให้ผู้เป็นทาสปลดแอกตนเองให้เป็นไทด้วยการหนีมาบวช แต่การมาบวชนั้นต้องการเป็นบวชเพื่อศึกษาพระธรรมซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้เพื่อให้เข้าถึงหนทางแห่งการดับทุกข์ และยังเป็นกุศโลบายให้นายทาสกระทำในสิ่งที่เป็นกุศลธรรมโดยการให้อิสระแก่ทาสที่ต้องการจะออกบวช ดังนั้นแล้วหากทาสคนใดประสงค์จะบวชจึงจักต้องได้รับอิสรภาพจากนายทาสก่อน ก่อนที่บุคคลใดจะบวชพระอุปัชฌาย์จึงต้องมีการสวดถามอันตรายิทธิกรรม 13 ข้อก่อน และหนึ่งในนั้นพระอุปัชฌาย์จะถามผู้บวชว่า “ภุชิสโสสิ (เธอเป็นไทย (มีโซทาส) หรือ ?) ผู้บวชพึงรับว่า “อามะ ภันเต (ขอรับ เจ้าข้า) ดังปรากฏในมหาวรรค ภาค 1 อุโบสถขันธกะ พระวินัยปิฎก ว่า

“...ดูกรภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุผู้ให้อุปสมบท ถามอันตรายิทธิกรรม 13 ข้อ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล พึงถามอุปสัมปทาเปกขะอย่างนี้...เป็นชายหรือ เป็นไทย หรือ...”⁴⁶

นอกจากนี้การที่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้มีการบวชให้ทาสนั้นยังเป็นการป้องกันการแบ่งชนชั้นวรรณะในหมู่สังฆะได้อีกด้วย เพราะเมื่อทาสได้รับอิสระและได้บวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีแล้วและย่อมได้รับสิทธิทั้งปวงเทียบเท่ากับภิกษุรูปหรือภิกษุณีรูปอื่น⁴⁷ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค 2 ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรพุมที ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรเดิมเสียถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทร

45 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 4, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา), 2514, หน้า 146.

46 กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 4, หน้า 181-182.

47 สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา บทที่ 3 การเลิกทาส, สืบค้นวันที่ 1 เมษายน 2560 จาก <http://www.dharma-gateway.com/ubasok/sucheep/sucheep-01-03.htm>

ที่เดียว วรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เหมือนกัน ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อตระกูลเดิมเสีย...”⁴⁸

ด้วยเหตุนี้ในสมัยพุทธกาลจึงมีทาสหรือทาสีจำนวนมากที่ได้รับการปลดปล่อยให้เป็นไท และออกบวชจนสามารถบรรลุธรรมผล เช่น พระปุณณิกาเถรีภิกษุณีผู้ซึ่งเคยเป็นทาสในเรือนเบี้ยของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยไว้เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าทาสมิได้รังเกียจหรือเหยียดหยามผู้เป็นทาสแต่อย่างใด ในทางตรงข้ามพระวินัยข้อนี้กลับทำให้ทาสได้มีโอกาสเป็นอิสระและยกสถานะของตนให้สูงขึ้นเทียบเท่ากับปัจเจกชนทั่วไปอีกด้วย

4.2.2 การห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีมีทาสไว้คอยรับใช้

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงพุทธบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้ภิกษุรับทาสที่มีผู้มอบให้ ดังปรากฏในเทววิขุสสูตร ที่ฉนิกาย พระสุตตันตปิฎก สลขันธวรรค ว่า

“ดูกรวราเสฏฐะ อย่างไรภิกษุจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล...

17. เธอเว้นขาดจากการรับทาสีและทาส...”⁴⁹

และในพระวินัยปิฎกก็ได้ทรงห้ามมิให้ภิกษุณีมีทาสไว้ใช้ ดังปรากฏใน จุลวรรค ภาค 2 ภิกษุณีขันธกะ ว่า

“สมัยนั้นภิกษุณีฉัพพคีย์...ใช้กรรมกรให้บ่ารุง ใช้กรรมกรหญิงให้บ่ารุง...ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณี...ไม่พึงใช้ทาสให้บ่ารุง ไม่พึงใช้ทาสีให้บ่ารุง...”⁵⁰

ในสมัยพุทธกาลนั้นการที่บุคคลใดได้ตัดสินใจบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีย่อมถือว่าบุคคลดังกล่าวได้ตัดสินใจละเว้นปลีกตัวออกไปจากการเบียดเบียน และปลีกตัวออกจากกาม ทั้งกิเลสกามและวัตถุกาม ดังนั้น การที่ภิกษุหรือภิกษุณีมีทาสไว้คอยรับใช้นั้นก็ถือเป็นการเบียดเบียนชีวิตมนุษย์ประการหนึ่ง พระพุทธองค์จึงทรงห้ามมิให้ภิกษุหรือภิกษุณีมีทาสไว้รับใช้ นอกจากนี้แล้วการที่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้ภิกษุหรือภิกษุณีมีทาสไว้รับใช้ ยังเป็นการสร้างความเสมอภาคในหมู่ภิกษุและภิกษุณี เนื่องจากการแสดงให้เห็นว่าไม่มีภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดที่จะได้รับการปฏิบัติแตกต่างไปจากภิกษุหรือภิกษุณีรูปอื่น อีกทั้งยังเป็นการแสดงออกถึงการให้ภิกษุและภิกษุณีในฐานะที่

48 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 7, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา), 2514, หน้า227.

49 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 9, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา), 2514, หน้า 418-419.

50 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 7, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา), 2514, หน้า 272-273.

เป็นพุทธสาวกมีวัตรปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือและปฏิบัติตาม และเป็นการยืนยันได้เป็นอย่างดีพระพุทธรูปองค์นี้ได้ปรารถนาที่จะให้มีทาสในพระพุทธศาสนา

4.3 ทรรศนะในทางพระพุทธศาสนาในการนำเอาคนลงเป็นทาสกับความสอดคล้องกับกฎหมายในยุคปัจจุบัน

ในการทำความเข้าใจถึงความสอดคล้องของหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนากับกฎหมายนั้น จะต้องพิจารณาถึงความจริงที่ว่า พระพุทธศาสนานั้นได้อุบัติขึ้นภายหลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามีความเป็นโลกุตระธรรมที่มุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนยึดถือปฏิบัติในสิ่งที่เบญจศีลเบญจธรรมเพื่อให้ไปถึงจุดหมายปลายทางคือความหลุดพ้นจากทุกข์หรือนิพพาน ส่วนกฎหมายนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ทั่วไปคิดค้นและบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติและความสงบเรียบร้อยของคนในสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยซึ่งมีความเป็นโลกียธรรม อย่างไรก็ตามการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเปรียบเทียบกับแนวคิดของกฎหมายนั้นเป็นการเปรียบเทียบในลักษณะแสดงความเห็นในเชิงปรัชญาประการหนึ่งเท่านั้น⁵¹ ในทรรศนะของผู้เขียนเห็นว่า “ธรรมะ” นั้น พอที่จะเทียบเคียงได้กับ “ทฤษฎีอันเป็นที่มาของกฎหมาย” ส่วน “วินัยและสิกขาบท” เปรียบเสมือนตัวบทกฎหมายเพื่อให้บุคคลประพฤติปฏิบัติ ตาม ซึ่งหากพิจารณาถึงสาระสำคัญเกี่ยวกับท่าทีที่พระพุทธศาสนามีต่อทาสที่ปรากฏในพระสูตรต้นตอปิฎกและพระวินัยปิฎกจะพบว่า ธรรมะและวินัยในเรื่องที่เกี่ยวกับท่าทีที่มีต่อทาสในสมัยพุทธกาลนั้น แม้พระพุทธรูปจะมีได้ตรัสถึงหลักการในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้โดยตรง แต่ท่าทีที่มีต่อทาสในทางพระพุทธศาสนากลับมีความสอดคล้องกับหลักการในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องในยุคปัจจุบันซึ่งพอจะเทียบเคียงกันได้อย่างน่าอัศจรรย์ และเป็นเครื่องมือยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นมีความเป็น “อกาลิก” ดังนี้

4.3.1 ทรรศนะในทางพระพุทธศาสนาในการนำเอาคนลงเป็นทาสกับหลักความ

เสมอภาค

51 สำหรับประเด็นที่ว่าศาสนาเป็นเรื่องเดียวกับปรัชญาหรือไม่นั้นยังคงเป็นประเด็นที่ยังคงมีการถกเถียงกันอยู่ โดยท่านพุทธทาสภิกขุ ก็ได้ยืนยันว่า หลักธรรมของศาสนาทุกศาสนานั้นไม่ใช่ปรัชญา เพราะเป็นเรื่องที่ยึดแล้วไม่ใช่ทฤษฎีหรือความคิดเห็นตามแนวคิดในแบบของปรัชญา และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ก็มีความว่า พระพุทธศาสนา คือ คำสอนของพระสมณโคดมผู้ซึ่งเป็นศาสดาได้ตรัสไว้เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่มีความแน่นอนชัดเจนอยู่ในตัวเอง แตกต่างจากปรัชญาที่เป็นเรื่องของถกเถียง การค้นหาเหตุผลเป็นสำคัญของบรรดานักปรัชญา ผู้สนใจโปรดอ่านเพิ่มเติมใน นาดยา กัลโยธิน, ธัมมิกสังคมนิยม, กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2548, หน้า 42-48, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระไตรปิฎก : สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้, หน้า 3.

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดำหนิตติเตียนการแบ่งประเภทของคนโดยการนำเอาชาติตระกูลหรือวรรณะตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู มาเป็นเครื่องมือในการแบ่งชนชั้นทางสังคมนั้นนั้น และการห้ามมิให้มีการบวชให้ทาสนั้น เมื่อพิจารณาถึงธรรมวินัยเหล่านี้จะพบว่ามีความสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) ข้อ 1 ข้อ 2 และข้อ 4 ซึ่งได้รับรองถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเสมอภาคไว้ดังนี้

ข้อ 1 มนุษย์ทั้งปวงเกิดมามีอิสระและ เสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิต่างในตน มีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งภราดรภาพ

ข้อ 2 ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพทั้งปวง ตามที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยกไม่ว่าชนิดใด อาทิ เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิดหรือสถานะอื่น นอกเหนือจากนี้ จะไม่มีการแบ่งแยกใดบนพื้นฐานของสถานะทางการเมืองทางกฎหมาย หรือทางการเมืองระหว่างประเทศของ ประเทศ หรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้จะเป็นเอกราชอยู่ในความพิทักษ์มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยอื่นใด

ข้อ 4 บุคคลใดจะตกอยู่ในความเป็นทาส หรือสภาวะจำยอมไม่ได้ ทั้งนี้ ห้ามความเป็นทาสและการค้าทาสทุกรูปแบบ

จากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลโดยเหตุแห่งชาติกำเนิด เป็นการแสดงให้เห็นถึง “หลักความเสมอภาค” (Principle of Equality) ซึ่งเป็นหลักการสากลที่นานาประเทศต่างให้การยอมรับในฐานะที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งเมื่อกล่าวถึงหลักความเสมอภาค โดยนัยแล้ว หมายถึง ความเสมอภาคในกฎหมาย กล่าวคือ บุคคลทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ทางกฎหมายโดยเสมอกัน ซึ่งมีได้หมายความว่าความเสมอภาคในการมีวัตถุประสงค์ของเท่านั้น แต่ยักรวมไปถึงความเสมอภาคในสิทธิ หน้าที่ หรือภาระอีกด้วย⁵² ดังนั้นหลักความเสมอภาคจึงเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตย เนื่องจากหลักความเสมอภาคเป็นหลักประกันที่จะทำให้เสรีภาพเกิดขึ้นได้จริง⁵³ กล่าวคือ แม้รัฐธรรมนูญจะให้การรับรองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรี

52 หลวงประดิษฐมนูธรรม, “คำอธิบายกฎหมายปกครอง”, ใน ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526, หน้า 154 อ้างถึงใน สมคิด เลิศไพฑูรย์, “หลักความเสมอภาค” ใน วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 มิถุนายน 2543, หน้า 166.

53 เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, (2548) **หลักความเสมอภาค**, สืบค้นวันที่วันที่ 23 มิถุนายน 2558 , จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=657&Page=1>

ความเป็นมนุษย์ไว้มากมายเพียงใดก็ตาม หากปราศจากซึ่งหลักความเสมอภาคแล้วย่อมไม่สามารถทำให้ประชาชนทุกคนได้เข้าถึงสิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นได้ เพราะรากฐานของสิทธิและเสรีภาพมาจากความเท่าเทียมกันตามธรรมชาติของมนุษย์⁵⁴ ความเสมอภาคทำให้การใช้สิทธิและเสรีภาพเป็นไปอย่างทั่วถึงและเสมอกันทุกคน⁵⁵ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือหลักความเสมอภาคก็คือสิทธิของราษฎรที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียม⁵⁶ ภายใต้หลักนิติรัฐ ทั้งในแง่ของการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติ การใช้อำนาจทางปกครองของฝ่ายบริหาร และการพิจารณาคดีพิพาทภาคีจากฝ่ายตุลาการ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในคุณสมบัติของบุคคล เช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน เป็นต้น ดังนั้นการที่พระพุทธองค์ได้ทรงแบ่งความแตกต่างของมนุษย์โดยการนำเอาชนชั้นวรรณะมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง และได้ทรงบัญญัติวินัยเพื่อให้ภิกษุและภิกษุณีปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเสมอภาคในหมู่สังฆะนั้น เป็นการชักนำและจูงใจให้พุทธบริษัท 4 ปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยเท่าเทียมกันและไม่เลือกปฏิบัติต่อกัน อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความจริงของธรรมะในข้อนี้สอดคล้องกับสัจตถะกับหลักความเสมอภาคในปัจจุบันนั่นเอง ซึ่งหลักความเสมอนี้ก็ได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 และมาตรา 27 ดังนี้

มาตรา 4 คัดค้านความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน

มาตรา 27 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือ

54 บรรเจิด สิงคะเนติ, **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : วิทยุชน, 2552, หน้า 154-155 และสมคิด เลิศไพฑูรย์, “หลักความเสมอภาค” ใน **วารสารนิติศาสตร์**, ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 มิถุนายน 2543, หน้า 164-165.

55 เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, (2548) **หลักความเสมอภาค**, สืบค้นวันที่วันที่ 23 มิถุนายน 2558 , จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=657&Page=1>

56 วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, **สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540**, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : วิทยุชน, 2543, หน้า 94-95.

เสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างของ องค์การของรัฐย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่ที่จำกัดไว้ใน กฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพ วินัย หรือจริยธรรม

4.3.2 ทรรศนะในทางพระพุทธศาสนาในการนำเอาคนลงเป็นทาสกับการแก้ปัญหา การค้ามนุษย์ในปัจจุบัน

แม้ในปัจจุบันจะไม่มี การนำเอาคนลงเป็นทาสหรือซื้อขายทาสกันดังเช่นในอดีตแล้วก็ตาม แต่กระแสของความเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบันทำให้เกิดการนำเอาคนลงเป็นทาสในรูปแบบ ใหม่ที่เรียกว่า “การค้ามนุษย์” (Trafficking) ซึ่งเป็นการค้าทาสในยุคใหม่ในลักษณะของการบังคับ ใช้แรงงานอย่างกดขี่และไม่เป็นธรรมอันเป็นการละเมิดต่อหลักการในทางสิทธิมนุษยชน ซึ่งตาม พิธีสารเพื่อป้องกัน ปราบปราม และลงโทษการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะสตรีและเด็ก เพิ่มเติมอนุสัญญา สหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร (Protocol to Prevent, Suppress, and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplement the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime) มาตรา 3 ได้ให้คำนิยาม คำว่า การค้ามนุษย์ ไว้ว่า

“การค้ามนุษย์” หมายถึง การจัดหา ขนส่ง โยกย้าย ให้ที่พักอาศัย หรือรับบุคคล ด้วยวิธี การคุกคามข่มขู่ หรือการใช้กำลัง หรือการบีบบังคับในรูปแบบอื่น การลักพา การฉ้อโกง การใช้ อุบายหลอกลวง หรือการใช้อำนาจหรือสภาพที่อ่อนแอประการบางในทางมิชอบ หรือการให้ หรือการได้รับเงินหรือผลประโยชน์เพื่อให้ได้ความยินยอมของบุคคลที่มีความควบคุมเหนือบุคคล อื่น เพื่อวัตถุประสงค์ในการแสวงหาผลประโยชน์ การแสวงหาผลประโยชน์จะรวมถึงอย่างน้อยที่สุด ของการแสวงหาประโยชน์จากการค้าประเวณีของบุคคลอื่น หรือการแสวงหาประโยชน์ทางเพศใน รูปแบบอื่น การใช้แรงงาน หรือบริการโดยกดขี่ทารุณ การเป็นทาส หรือการปฏิบัติที่คล้ายกับการ เป็นทาส การตกอยู่ในสภาพเยี่ยงทาส หรือการตัดอวัยวะออก⁵⁷

จากปัญหาดังกล่าวจึงทำให้เกิดข้อตกลงระหว่างประเทศที่มีจุดมุ่งหมายในการป้องกันและ ปราบปรามการค้ามนุษย์หลายฉบับ เช่น ในระดับสหประชาชาติ ได้มีการสร้างกลไกในการแก้ไข ปัญหาในการค้ามนุษย์ในพิธีสารป้องกันปราบปรามและลงโทษการค้ามนุษย์โดยเฉพาะสตรีและเด็ก

57 กุลวดี ทองไพบูลย์ (แปล), การค้ามนุษย์ สิทธิมนุษยชน กับนิยามใหม่ของการคุ้มครองผู้ตกเป็นเหยื่อ, กรุงเทพฯ:องค์การ สากลต่อต้านความเป็นทาส และมูลนิธิผู้หญิง, 2546, หน้า 24.

(Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Person, Especially Women and Children, Supplement the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime) หรือในองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labor Organization or ILO) ก็ได้มีการทำข้อตกลงในเรื่องนี้หลายฉบับ เช่น อนุสัญญาบังคับใช้แรงงาน ค.ศ. 19360 (no. 29) (The Convention concerning Forced or Compulsory Labour 1930), อนุสัญญาการจัดการบังคับใช้แรงงาน ค.ศ. 1957 (no. 105) (The Convention concerning the Abolition of Forced Labor, 1957), พิธีสารปี ค.ศ. 2014 ของอนุสัญญาบังคับใช้แรงงาน ค.ศ. 1930 (The Protocol to the Forced Labor Convention) เป็นต้น ซึ่งมาตรการต่างๆ ในการแก้ไขและปราบปรามการค้ามนุษย์นั้นมิทั้งมาตรการในเชิงรุกและเชิงรับ เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศที่เป็นต้นทางและปลายทางในการค้ามนุษย์ การตรวจกฎหมายในการลงโทษผู้กระทำความผิดในลักษณะที่เป็นการค้ามนุษย์ ให้ความช่วยเหลือและเยียวยาแก่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อจากการค้ามนุษย์ เป็นต้น ส่งผลให้ประเทศต่างๆ ให้ความสำคัญยอมผูกพันตามพันธะกรณีภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศต้องอนุวัติการกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับข้อตกลงดังกล่าว ซึ่งหากพิจารณาถึงพระวินัยปิฎกที่พระพุทธองค์ทรงห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีมีทาสไว้คอยรับใช้ และพระสูตรต้นตอปิฎกที่ทรงตรัสถึง “มัจฉาณิขชา 5” ซึ่งก็คือ การค้าขายที่อุบาสกไม่ควรประกอบหรือไม่พึงกระทำ 5 ประการ ซึ่งหมายถึง การค้ามนุษย์การค้าทาส การค้าแรงงาน และการค้าประเวณี อันเป็นการกระทำในลักษณะเบียดเบียนต่อชีวิตมนุษย์ เป็นการกระทำที่ทารุณ โหดร้าย ขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีและหลักมนุษยธรรม ซึ่งมีไปในทิศทางเดียวกับการกระทำในลักษณะของการค้ามนุษย์ในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งหากพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายของธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ตั้งแต่ในพุทธกาลนั้นโดยเนื้อแท้แล้วมีสาระสำคัญคือ การไม่ประสงคิให้บุคคลใดปฏิบัติต่อมนุษย์ในลักษณะเยี่ยงทาสรวมถึงการไม่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้มีการค้ามนุษย์ ซึ่งแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้สอดคล้องกับการพยายามแก้ไขปัญหา การค้ามนุษย์ในปัจจุบันอีกด้วย

4.3.3 วรรณคดีในทางพระพุทธศาสนาในการนำเอาคนลงเป็นทาสกับหลักกฎหมายแรงงาน

หลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเรื่อง “อัคริสูตร” และ “ทิต 6” นั้น เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นให้นายทาสปฏิบัติต่อทาสเสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มครอบครัว โดยเฉพาะหลักปฏิบัติต่อทาสเบื้องต้นหรือทาสตามหลักทิต 6 นั้น แม้ในโลกยุคปัจจุบันจะมีการยกเลิกประเพณีทาสไปแล้วก็ตามแต่หลักการนี้ยังคงมีความเป็นอภิปรัชญา ที่ไม่มีเงื่อนไขแห่งเวลาอยู่เช่นเดิม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพลวัตทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะหลักการปฏิบัติต่อลูกจ้างตามกฎหมายแรงงาน เนื่องจากทิตเบื้องต้นในปัจจุบัน ได้แก่ “ลูกจ้าง” ตามกฎหมาย

แรงงานนั่นเอง ซึ่งหลักการปฏิบัติดังกล่าวมีความสอดคล้องกับหลักการสำคัญที่ปรากฏในข้อตกลงระหว่างประเทศขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ และกฎหมายแรงงานของไทย ซึ่งหากพิจารณาจากสิทธิของลูกจ้างตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 กับหลักการปฏิบัติต่อทาสเบื้องต้น จะเห็นได้ว่าหลักธรรมข้อนี้มีความสอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมายฉบับนี้อย่างมีนัยสำคัญดังตาราง

ตารางเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อทาสเบื้องต้นกับพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541

การปฏิบัติต่อทาสเบื้องต้นตามหลักทศ 6	พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541
จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง	ในหนึ่งต้องวันลูกจ้างต้องทำงานไม่เกินแปดชั่วโมง (มาตรา 23)
ให้อาหารและรางวัล	ค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุด และค่าล่วงเวลาในวันหยุด(หมวด 6 มาตรา 53-77)
รักษาในคราวเจ็บไข้	สิทธิในการลาป่วยของลูกจ้าง (มาตรา 32 และ 33) และได้รับค่าจ้างเมื่อลูกจ้างลาป่วย (มาตรา 57) การตรวจสอบสุขภาพให้แก่ลูกจ้าง (มาตรา 107)
แจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน(แบ่งปันสิ่งของของหรือรางวัลพิเศษให้)	นายจ้างซึ่งมีลูกจ้างรวมกันตั้งแต่สิบคนขึ้นไป ต้องจัดให้มีข้อบังคับเกี่ยวกับการทำงาน(มาตรา 108) นอกจากนี้ยังรวมถึงกรณีที่นายจ้างอาจตกลงกับลูกจ้างในการจ่ายโบนัสพิเศษประจำปีได้อีกด้วย ซึ่งกรณีนี้มิได้กำหนดไว้ในกฎหมายแรงงาน
ปล่อยในสมัย (ให้หยุดงานตามโอกาส)	นายจ้างต้องจัดให้มีวันหยุดประจำปี (มาตรา 28) วันหยุดตามประเพณี (มาตรา 29) วันหยุดพักผ่อนของลูกจ้าง (มาตรา 30) สิทธิในการลา เช่น ลาป่วย ลากิจ (มาตรา 32-36)

5. ปัจฉิมบท

แม้ในอดีตทั่วโลกต่างให้การยอมรับว่าการนำเอาคนลงเป็นทาสเป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและเป็นเครื่องมือในการจัดแบ่งระบบชนชั้นทางสังคมก็ตาม แต่ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงทางความคิดในยุคเสรีนิยมที่เชื่อในความเป็นปัจเจกบุคคลซึ่งยอมรับว่า การที่บุคคลใดต้องถูกนำเอาลงเป็นทาสไม่ว่าจะด้วยความสมัครใจหรือไม่ก็ตาม ทาสดังกล่าวต่างก็เป็นปัจเจกชนที่มีสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ไม่ได้แตกต่าง

ต่างไปจากคนทั่วไป จึงทำให้แนวคิดในการนำเอาคนลงเป็นทาสซึ่งมีมาอย่างยาวนานนับพันปีค่อยๆ คลี่คลายตัวลงจนกลายเป็นหลักการสากลที่นานาอารยประเทศให้การยอมรับว่าการนำเอาคนลงทาสนั้นไม่สามารถที่จะกระทำได้เพราะการกระทำที่เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างร้ายแรง และนำมาซึ่งการตรากฎหมายทั้งในระดับความร่วมมือขององค์กรระหว่างประเทศ และกฎหมายภายในประเทศเพื่อป้องกันมิให้มีการนำเอาคนลงเป็นทาสหรือมีลักษณะของปฏิบัติต่อบุคคลเยี่ยงทาสอีกต่อไป ในขณะที่ในสมัยพุทธกาลนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงมีพระชนะต่อท่าทีของการนำเอาคนลงเป็นทาสในลักษณะของ “การให้คุณค่าในความเป็นมนุษย์” ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงไม่เห็นพ้องกับการจัดแบ่งชนชั้นของบุคคลภายใต้ระบบวรรณะตามคติความเชื่อแบบฮินดูโบราณ พระพุทธศาสนาจึงเปิดโอกาสให้ทาสที่ได้รับอิสรภาพจากนายทาสสามารถบวชเป็นภิกษุและภิกษุณีได้เพื่อเป็นการยืนยันว่าไม่ว่าบุคคลจะมีชาติกำเนิดมาจากชนชั้นวรรณะใดก็ตามต่างก็สามารถเข้าถึงหนทางแห่งการดับทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาได้อย่างเสมอภาคกัน อีกทั้งการห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีมีทาสไว้คอยรับใช้และการวางแนวทางให้คฤหัสถ์ว่างเว้นจากการประกอบสัตว์นิชาหรือการค้าขายสัตว์ (ค่านุश्य) ตามหลัก “มิจฉาวณิชชา 5” ยังเป็นยืนยันได้อย่างดีว่าการมีทาสไว้คอยรับใช้ รวมไปถึงการนำเอาคนลงเป็นทาสในทุกรูปแบบเป็นการเบียดเบียนชีวิตมนุษย์ประการหนึ่ง นอกจากนี้การที่พระพุทธองค์ทรงวางแนวทางให้พุทธศาสนิกชนในยุคนั้นปฏิบัติต่อทาสเสมือนหนึ่งว่าทาสเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวตามหลัก “อัคคิสุต” และ “ทศ 6” เป็นการแสดงออกถึงการให้ความเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของทาสได้เป็นอย่างดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานที่สำคัญที่ยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อทาสในสมัยพุทธกาลนั้นมีความเป็น “อกาลิก” คือ ไม่มีเงื่อนไขแห่งเวลา และเป็นไปตาม “หลักการของการเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ในปัจจุบัน

หลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งผู้เขียนหยิบยกมาอธิบายในบทความนี้เป็นเพียงตัวอย่างบางส่วนที่แสดงให้เห็นว่า “ธรรม” และ “วินัย” ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาลนั้นยังคงมีความสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันแม้จะล่วงเลยผ่านมานานกว่า 2,500 ปีแล้วก็ตาม เหตุผลประการสำคัญที่ทำให้คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความเป็น “อกาลิก” นั้น เนื่องจากธรรมและวินัยที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้มาจากฐานความจริงของธรรมชาติและมนุษย์ทุกคนต่างต้องอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมชาตินี้ด้วย นอกจากประเด็นเรื่องของท่าทีและการปฏิบัติต่อทาสตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนายังมีประเด็นอื่นๆ ที่สอดคล้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และหลักสิทธิมนุษยชน รวมไปถึงศาสตร์อื่นๆ อีกหลายประการ แม้ว่า “พุทธศาสน” กับ “ศาสตร์” จะมีจุดมุ่งหมายปลายทางที่ต่างกัน กล่าวคือ พุทธศาสนมุ่งเน้นไปที่การแสวงหาความจริงเพื่อให้หลุดพ้นไปสู่หนทางในการดับทุกข์ทั้งปวง ส่วนศาสตร์

มุ่งเน้นไปที่การแสวงหาความรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด แต่หากมีการศึกษาศาสตร์ต่างๆ โดยผ่านทางมุมมอง
ของพระพุทธศาสนาย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ที่จะไปสู่การนำไปประยุกต์ใช้ศาสตร์
นั้นได้ดียิ่งขึ้นไป

บรรณานุกรม

หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2514). **พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 4**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา).

_____. (2514). **พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 7**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา).

_____. (2514). **พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 9**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา).

_____. (2514). **พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 11**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา).

_____. (2514). **พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 22**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา).

_____. (2514). **พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 23**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:หน่วยพิมพ์และจำหน่ายศาสนภัณฑ์ (โรงพิมพ์การศาสนา). 2514.

กุลวดี ทองไพบูลย์ (แปล). (2546). **การค้ำมนุษย์ สิทธิมนุษยชน กับนิยามใหม่ของการคุ้มครองผู้ตกเป็นเหยื่อ**. กรุงเทพฯ:องค์การสากลต่อต้านความเป็นทาส และมูลนิธิผู้หญิง. 2546.

दनัย ไชยโยธา. (2527). **ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ยุคโบราณ**. กรุงเทพฯ:บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2551) **ศาสนาสำคัญของโลก**. กรุงเทพฯ:โอเดียนสโตร์.

ธรรมรักษา (นามแฝง). (2540) **พระไตรปิฎก ฉบับชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ:รุ่งแสงการพิมพ์. 2540.

นิตินันท์ วิทเวศวรร (บรรณาธิการ). (2555). **พุทธเศรษฐ...ใน...ธรรมศาสตร์ โดยพระอาจารย์อารยวังโส วัดป่าพุทธพจน์หรือภูโยชัย**. กรุงเทพฯ:บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

บรรเจิด สิงคะเนติ. (2552). **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2552). **กฎหมายรัฐธรรมนูญ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประภัสสร บุญประเสริฐ. (2548). **ประวัติศาสตร์เอเชียใต้**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ปรีดี เกษมทรัพย์. (2557). **นิติปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ:โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). **พระไตรปิฎก : สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). **พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2551). **พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 3**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มานิตย์ จุมปา และพรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย. (2552). **รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา คำอธิบายเรียงมาตราพร้อมคำพิพากษาศาลฎีกา**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2543

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2560). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

อธยา โกมลกาญจน์. (2541). **ประวัติศาสตร์อารยธรรมกรีก-โรมัน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วารสาร

Jehovah's witnesses. (2014). "Did you know?.What was life like foe slaves in the Roman world" **The Watchtower**. Vol. 135 (No. 7). 1 April . 2014. p. 13.

เว็บไซต์

เกรียงไกร เจริญนาวัฒน์, (2548) **หลักความเสมอภาค**, สืบค้นวันที่ 23 มิถุนายน 2558, จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=657&Page=1>

นฤพนธ์ สุดสวาท, (2556), **ทาสกับสงครามสู่อิสรภาพ**, สืบค้นวันที่ 20 ตุลาคม 2560, จาก <https://www.thairath.co.th/content/344193>.

พระธรรมโกศาจารย์. (2560) **พระพุทธศาสนากับทฤษฎีควอนตัม : ความเหมือนที่แตกต่าง**. สืบค้นวันที่ 18 เมษายน 2560 จาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=686&articlegroup_id=21.

สโรช สันตะพันธุ์. (2006) **พระพุทธศาสนากับหลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน**. สืบค้นวันที่ 8 มิถุนายน 2558 จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=931>.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2560) **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา บทที่ 3 การเลิกทาส**. สืบค้นวันที่ 18 เมษายน 2560 จาก <http://www.dharma-gateway.com/ubasok/sucheep/sucheep-01-03.htm>

สุทัศน์ ยกส้าน, (2560), **William Wilberforce ผู้มีบทบาทเลิกค้าทาสในอังกฤษ**, สืบค้นวันที่ 20 ตุลาคม 2560, จาก <http://www.manager.co.th/science/viewnews.aspx?NewsID=9600000004190>.

Translated Thai References

Books

Department of Religious Affairs, Ministry of Education. (2014). **The path of Purity No. 4.** (Second Edition). Bangkok:/Religious Printing House.

Department of Religious Affairs, Ministry of Education. (2014). **The path of Purity No. 7.** (Second Edition). Bangkok:/Religious Printing House

Department of Religious Affairs, Ministry of Education. (2014). **The path of Purity No. 9.** (Second Edition). Bangkok:/Religious Printing House

Department of Religious Affairs, Ministry of Education. (2014). **The path of Purity No. 11.** (Second Edition). Bangkok:/Religious Printing House

Department of Religious Affairs, Ministry of Education. (2014). **The path of Purity No. 22.** (Second Edition). Bangkok:/Religious Printing House

Department of Religious Affairs, Ministry of Education. (2014). **The path of Purity No. 23.** (Second Edition). Bangkok:/Religious Printing House.

- Thongpibul K. (Translator). (2003). **Redefining Victim Protection of Human Traffick, Human Rights**. Bangkok: Foundation for Women.
- Chaiyotha D. (1984). **The History of South Asia**. Bangkok : Aksorn Charoenthat Company Limited.
- Wongtharama T.(2008) **World Religious**. Bangkok: Odian Store Limited Partnership.
- Dharraksa (Cryptonym). (1997) **Buddhist Scriptures for the People**. Bangkok : RungSaeng Business Printing.
- Wisaweisuan N. (editor). (2012). **Buddhist Economic.... In Thammasat by Ajay Arya Wang Temple Wat Buddhadhaphat Haruphunchai**. Bangkok : Amarin Printing & Publishing (PCL)
- Singhanati B. (2009) **Basic Principles of Human Rights, Liberty and Human Dignity**. Second edition. Bangkok, Winyuchon Publishing.
- Meewong U-code (2009). **Constitutional law**. Third Edition. Bangkok: Textbooks and Instructional Materials, Faculty of law, Thammasat University.
- Boonprasert P. (2005). **History of South Asia**. Ninth edition. Bangkok: Ramkhamhaeng Publishing.
- Kasemsap P. (2014). **Philosophy of law**. Thirteen edition. Bangkok : Textbooks and Instructional Materials, Faculty of law, Thammasat University
- Payutto P. (2011). **The Pali Canon : What a Buddhist Must Know**. Fifteen edition. Bangkok : Chanpen Publishing.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2008). **The Buddhist Scriptures (Core value) by Mahachulalongkornratchavitayalai Sutta Pitaka No. 1**. Bangkok: Maha Chulalongkorn Ratchawittayalai Printing House.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2008). **The Buddhist Scriptures (Core value) by Mahachulalongkornratchavitayalai Sutta Pitaka No. 3**. Bangkok: Maha Chulalongkorn Ratchawittayalai Printing House
- Jumpa M. and Liangboonlertchai P. (2009). **The Constitution of the United States of America Description of Section, with Judgment of the Supreme Court**.

Bangkok: Winyuchon Publishing.

Visarutpit W.(2000) **The Constitutional of the Kingdom of Thailand 1997**, Second edition, Bangkok: Winyuchon Publishing

Payutto P. (2017) **Buddhist Law**, twentieth edition. Bangkok, Winyuchon Publishing.

Komalaka k. (1998). *The History of Greek and Roman*. Fifth edition. Bangkok: Ramkhamhaeng Publishing

Websites

Charoenthanawat K , (2005) **Equality**. Retrieved on June 23 2015 <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=657&Page=1>

Sudsaw N. (2013) **Slave to the war of freedom**. Retrieved on October, 20 2017 <https://www.thairath.co.th/content/344193>.

Buddhadasa (2017) **Buddhist and Quantum theory**: Retrieved <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=931>. April 18, 2107

Santapan S. (2015) Buddhist and Public law principle: Retrieved on June, 8, 2015 <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=931>

Punyanupab S. (2017) **Special character of Buddhist; An Abolishment**. Retrieved on April, 18 2017 <http://www.dharma-gateway.com/ubasok/sucheeep/such-eeep-01-03.htm>

Yoksan S. (2017). **William Wilberforce who played a role in the abolition of slavery in England**. Retrieved on October 20 2017 <http://www.manager.co.th/science/viewnews.aspx?NewsID=9600000004190>

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 140 หมู่ 4 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000 เมล์ติดต่อ: jesada_po@hotmail.com

Affiliation: Faculty of Law Thaksin University 140, Moo 4 , Tambon Khoa-Roob-Chang , Muang Songkhla 90000 E-mail: jesada_po@hotmail.com